

به بیان ویراستاران، در تدوین این کتاب، به علت کمیابی منابع لازم و کم‌شماری کارشناسان و کمبود زمان، سختی‌های بسیاری گریبان‌گیر مؤلفان بوده است؛ اما با این حال، پس از کارهای کلود کاهن^۱، شرق‌شناس و تاریخ‌نگار فرانسوی (۱۹۰۹-۱۹۹۱م)، در خارج از ترکیه، و عثمان توران (۱۹۱۴-۱۹۷۷م) در داخل ترکیه این کتاب حایز اهمیت است؛ چراکه در پرتو تاریخ‌نگاری دوران سلجوقیان و حکومت‌های محلی آناتولی، چگونگی رو به افول نهادن آنها را خواه در باب امپراتوری عثمانی و خواه در مورد زیرساخت‌های تاریخی ترکیه امروزی بیان می‌کند و برای مسائل و موضوعات در خور طرح و توجه مربوط به آنها و استفاده از فرصت‌های تحقیقی موجود در این زمینه راهکارهای مناسبی ارائه می‌دهد. این اثر برای نسل‌های آینده، که به پژوهش در این زمینه علاقه‌مندند، منبعی شایسته است.

سیده زیبا بهروز

***Derviş Keşkülü: Tasavvuf ve Dergâh Kültürü*, Prof. Dr. Necdet Tosun, Erkam Yayınları, İstanbul 1433/ 2012, 200 sayfa.**

کشکول درویش: فرهنگ تصوف و درگاه، پروفیسور دکتر نجدت طوسون، انتشارات ارقم، استانبول ۱۴۳۳ق / ۲۰۱۲م، ۲۰۰ صفحه.

کشکول درویش کتابی است در زمینه فرهنگ تصوف و درگاه (= خانقاه)، که از نوشته‌های گوناگون فراهم شده و درباره آداب و رسوم و اندیشه‌های صوفیان اطلاعات مهم و مفیدی به خواننده عرضه می‌کند.

چنان‌که در پیشگفتار اشاره شده، این کتاب با موضوعات متنوع در سطح فهم مخاطب عام و به منظور شناساندن هر چه بیشتر فرهنگ تصوف و چشاندن لذت آن به خواننده تدوین شده است. در پیشگفتار مؤلف آمده است:

تصوف از یک لحاظ نوعی تربیت اخلاقی، از جنبه دیگر معرفتی عظیم، و از جهتی نیز فرهنگ

به شمار می‌رود. تصوف، که در آیین اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد، نوعی طرز فکر است که علاوه بر بُعد معنوی حیات دینی، بر ادبیات، هنر، فلسفه، اقتصاد و به طور کلی بر تمام ابعاد زندگی تأثیرگذار است. به کسانی که سعی دارند به شیوه آموزه‌های تصوف زندگی کنند «متصوف»، «صوفی» یا «درویش» گفته می‌شود. قرن‌هاست که با تداوم شیوه زندگی و تفکر صوفیانه، به واسطه تشریفات و مراسم صوفیان در مراکز تجمع آنها موسوم به «خانقاه» یا «درگاه» و همچنین به وسیله موسیقی، شعر، نمادها، خوراکی‌ها و ذکرهای آنان فرهنگی غنی ایجاد شده است. معرفی این فرهنگ به انسان امروز خدمتی ارزشمند خواهد بود.

به گفته مؤلف، این کتاب بر اساس مقالاتی تدوین شده که در زمینه تاریخ تصوف، فرهنگ تصوف، و آداب و رسوم خانقاه در نشریات گوناگون همچون *آلتین‌الوک*^۱، *یوزاقی*^۲، *شفقت*^۳، *دین و حیات*^۴، *تصوف* (نشریه پژوهشی علمی و دانشگاهی)^۵، و *نشریه دانشگاه آکو*^۶، از سال ۱۹۹۷م تاکنون، از وی منتشر شده یا در همایش‌ها ارائه شده است. اما به منظور بهره‌مندی بیشتر مخاطب عام علاقه‌مند به تصوف، مقاله‌ها از نوع فنی و دانشگاهی نیستند و به گونه‌ای تدوین شده‌اند که خواندن آن آسان و دلچسب باشد.

استاد نجات طوسون در این اثر، بیش از آنکه قصد تعلیم و انتقال دانش داشته باشد، به جنبه ذوقی و عاشقانه تصوف پرداخته و آن را به شکلی ساده ارائه کرده است، به این امید که طعم شیرین تصوف را به خواننده بچشاند و در وی علاقه ایجاد کند.

در بخشی از پیشگفتار کتاب، به دانشجویان این حوزه توصیه شده، به جای حفظ کردن اسامی خانقاه‌ها، طریقت‌ها، اشخاص و کتاب‌ها در درس تاریخ تصوف — که اغلب از دشواری آن گله‌مندند — در مورد ساختار اصلی و مسائل اساسی فرهنگ تصوف دانش و آگاهی کسب کنند. مؤلف، در انتهای پیشگفتار، ضمن توضیح درباره واژه «کشکول»، کتاب خود را به کشکولی تشبیه کرده که مطالب گوناگون با طعم‌ها و لذت‌های متفاوت در آن جمع شده است. در واقع، همین گوناگونی مطالب سبب شده که، به تناسب موضوع، عنوان «کشکول درویش» بر این اثر نهاده شود.

1. Altınoluk

2. Yüzakı

3. Şefkat

4. Din ve Hayat

5. Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

6. Ekev Akademi Dergisi

پس از پیشگفتار، ۲۸ مقاله با گفتار آمده، که عناوین آنها بدین شرح است: گل در فرهنگ تصوف؛ تأثیر تصوف بر هنرهای اسلامی؛ اهمیت استعداد در تصوف؛ هدف تربیت صوفیانه؛ لزوم مرشد/پیر؛ عمل بدون اخلاص به منزله پول قلبی؛ خدمت صوفیان به گسترش اسلام؛ خدمت در کاروان خواجگان (طریقت نقشبندیه)؛ معراج صوفیان؛ رؤیای مسلمان روزه‌دار؛ مفهوم معنوی حج؛ وحدت و اتحاد در جامعه از دیدگاه مولانا؛ تحمل/مسامحه از دیدگاه صوفیان؛ خطاب «باز آ»^۱ از دیدگاه صوفیان؛ رسوم مربوط به عاشورا و عزاداری در خانقاه‌ها؛ پوست گردو و مغز آن؛ زاهد و عاشق؛ بعضی از رسوم دینی-صوفیانه در آسیای میانه؛ مناقب‌نامه‌های نوشته‌شده به زبان ترکی در ترکستان شرقی و آسیای میانه؛ خوراک‌های خانقاه؛ میوه در فرهنگ تصوف؛ ذکر «آزه» در طریقت یسویه؛ اوپس قرنی و اوپسیه در تصوف؛ رابطه (محبت و ارتباط باطنی با پیر/شیخ)؛ توسل در دعا. دو گفتار پایانی نیز به زندگینامه دو تن از اولیای خدا با نام‌های تاتلیجی علی اوزتایلان افندی و ناظم افندی، هردو از اهالی باندیرمای ترکیه اختصاص دارد.

در هر بخش یا گفتار، مفهومی مستقل به طور کامل بیان شده است؛ هرچند ممکن است به دلیل تفاوت زمان نگارش هر بخش، با روایاتی مشابه مواجه شویم. تنوع مطالب کتاب در جذب بیشتر مخاطب مؤثر است و مؤلف به همین منظور مطالب گوناگون را — که زمان و موضوع و شیوه نگارش آنها متفاوت است — در این کتاب، که خود آن را به «کشکول درویش» تشبیه کرده، در کنار هم آورده و چندان در پی ترتیب و نظم مشخصی نبوده است. همین تنوع و گوناگونی سبب ایجاد ذوق و اشتیاق بیشتر در خواننده می‌شود. در واقع، همان‌طور که پیش‌تر هم اشاره شد، مؤلف در پی آموزش مطالب خشک در حوزه تصوف نیست، بلکه تلاش او شناساندن هرچه بیشتر فرهنگ تصوف و ایجاد علاقه در خواننده و القای لذت حاصل از درک مفاهیم معنوی آن است.

دکتر نجدت طوسون، این کتاب را به دوست پاکستانی خود، دکتر عارف نوشاهی (نسخه‌شناس و فهرست‌نگار صاحب‌نام) تقدیم کرده است.

آزاده اتکال

۱. اشاره به رباعی ابوسعید ابوالخیر به مطلع «باز آ باز آ، هرآنچه هستی باز آ».